

ZJAWISKO MIGRACJI I UCHODŹSTWA

Broszura informacyjna dla
nauczycieli i uczniów szkół
ponadgimnazjalnych

mgr Anna Linka

Kim jest uchodźca, azylant, migrant, imigrant?

Z przeprowadzonych w roku 2016 badań OBOP-u (Ośrodka Badania Opinii Publicznej) wynika, iż zdaniem 56% ankietowanych większość uchodźców przybywa do Europy by poprawić standard swojego życia¹. Wynika stąd, że ankietowani utożsamiają uchodźców z osobami przybywającymi do nowych krajów w celach bytowych i ekonomicznych. Czy ankietowani mają rację? Czy każdą osobę, która opuszcza rodzinny kraj w poszukiwaniu lepszego i bezpieczniejszego życia można nazwać uchodźcą? Oczywiście nie. Okazuje się bowiem, że uchodźcy stanowią tylko jedną z kategorii osób, które doświadczyły migracji i należy odróżnić ich od m.in. migrantów i imigrantów.

Mianem **migrantów** określa się najczęściej osoby przenoszące się do innego kraju w celu poprawienia swoich warunków ekonomicznych, bytowych i życiowych. Warto jednak pamiętać, że nie ma jednej uznanej prawnie, międzynarodowo i naukowo definicji migracji i migranta. Występujące definicje są tak różnorodne i pojemne, że obejmują zarówno osoby, które wyjeżdżają za granicę dobrowolnie, w celu umożliwienia sobie lepszego samorealizacji zawodowej i edukacyjnej, jak i ludzi, którzy są zmuszeni opuścić swoje domy w wyniku długotrwałego bezrobocia, skrajnego ubóstwa oraz niedogodności spowodowanych przez zniszczenia wojenne, klęski żywiołowe i ekologiczne. Termin migrant odnosi się głównie do migracji mających charakter krótkookresowy i tymczasowy.

Mianem **imigrantów** określa się natomiast przede wszystkim te osoby, których migracja ma charakter długookresowy lub stały. Podobnie jak w przypadku migrantów ich motywacją do opuszczenia rodzinnego kraju bywa polepszenie bytu ekonomicznego, realizacja celów osobistych, ale także chęć dołączenia do rodziny. Skoro w przypadku imigrantów ich migracja do nowego kraju ma charakter długookresowy a nawet stały to może pojawić się pytanie po jakim czasie imigrant przestaje być imigrantem a staje się członkiem nowego społeczeństwa? Okazuje się, że osiągnięcie tego statusu nie jest łatwe. Nawet pierwsze pokolenie dzieci urodzonych w nowym kraju jest zazwyczaj klasyfikowane jako imigranci².

Co w takim razie odróżnia uchodźcę od migranta i imigranta? W przeciwieństwie do dwóch ostatnich pojęć termin „**uchodźca**” jest jasno zdefiniowany przez przepisy prawne i uznany międzynarodowo. Zgodnie z Konwencją Genewską z 1951 r. Uchodźca to „Osoba, która przebywa poza granicami państwa, którego jest obywatelem lub poza miejscem stałego zamieszkania i żywi uzasadnioną obawę przed prześladowaniem z powodu:

- swojej rasy,
- religii,
- narodowości,
- przynależności do określonej grupy społecznej,
- przekonań politycznych,

¹ <https://oko.press/mezczyzni-wierza-uchodzcom/> (pobrane 12.12.2016)

² A. Górny., P. Kaczmarczyk (2003) *Uwarunkowania i mechanizmy migracji zarobkowych w świetle wybranych koncepcji teoretycznych*, "Prace Migracyjne", nr 49, Instytut Studiów Społecznych Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa.

- która, nie może lub nie chce z powodu tych obaw korzystać z ochrony tego państwa lub nie chce do niego powrócić"³.

Warto przyjrzeć się temu, co konkretnie oznaczają terminy użyte w przywołanej definicji:

- „Uzasadniona obawa przed prześladowaniem” obejmuje bardzo poważne naruszenie praw człowieka (zarówno jednokrotne jak i powtarzalne). Naruszenie to może polegać na stosowaniu przemocy (fizycznej, psychicznej, seksualnej), dyskryminacji prawnej i administracyjnej (np. stosowaniu środków prawnych, administracyjnych, policyjnych, sądowych w sposób dyskryminujący), na niestusznym lub nieproporcjonalnym karaniu (np. karaniu śmiercią za posiadanie narkotyków, karaniu ofiar gwałtów), czy innych poważnych i niestusznym formach dyskryminacji.
- „Prześladowania z powodu religii” odnoszą się nie tylko do wyznawców określonej religii ale również do posiadaczy przekonań teistycznych, nieteistycznych lub ateistycznych.
- „Przynależność do określonej grupy społecznej” oznacza posiadanie cech wrodzonych odróżniających nas od innych, ale nie związanych z naszą rasą czy przynależnością narodową a np. z płcią, orientacją seksualną, kastą, czy niektórymi chorobami (albinizmem, bielactwem, niepełnosprawnością fizyczną, intelektualną, umysłową, itd.).
- Prześladowania z powodu „przekonań politycznych” dotyczą wygłaszania opinii, myśli, przekonań w kwestiach odnoszących się do podmiotów państwowych, które dopuszczają się prześladowań, oraz spraw związanych z polityką i sposobami jej realizacji.
- Natomiast „brak możliwości powrotu” odnosi się do sytuacji, w której dana osoba nie może powrócić do swojego kraju ze względu na uzasadnione niebezpieczeństwo prześladowań ze strony władz państwowych, czy sytuacji, w której państwo nie zapewnia ochrony przed prześladowaniami ze strony pewnych grup ludności, grup przestępczych, bojówek, czy organizacji para państwowych (przykładem jest tzw. „Państwo Islamskie”) Wspomniane zagrożenia muszą dotyczyć całego kraju, tj. jeśli dana osoba ma możliwość w region danego kraju, w którym nie zagraża mu niebezpieczeństwo to powinna to zrobić⁴.

Uzupełnieniem Konwencji jest Protokół Nowojorski z roku 1967, który usunął z niej bariery geograficzne i czasowe. Oznacza to, że sygnatariusz Protokołu Nowojorskiego zobowiązuje się przyjmując uchodźców bez względu na miejsce, z którego pochodzą i czas, w jakim poszukują azylu⁵.

Zgodnie z Konwencją Genewską z 1951 r. osoba pragnąca ubiegać się o status uchodźcy powinna złożyć wniosek o jego nadanie w pierwszym bezpiecznym państwie, w którym znajdzie się po opuszczeniu swojej ojczyzny. Bezpieczne państwo oznacza takie, w którym prawa człowieka podlegają zasadniczej ochronie i które umożliwia dostęp do postępowania o nadanie statusu uchodźcy. Sposób realizowania tego zapisu Konwencji Genewskiej w Unii Europejskiej regulują Rozporządzenia Dublińskie (Dublin I, II i III) zgodnie, z którymi uciekinier powinien złożyć wniosek o nadanie statusu uchodźcy w pierwszym kraju UE, w którym przekroczy jej granicę⁶.

³ <http://www.unhcr-centraleurope.org/pl/materialy/konwencje/konwencja-dotyczaca-statusu-uchodzcow-z-1951-r.html> (pobrane 12.12.2016)

⁴ A. Bulandra, J. Kościółek (2016) *Uchodźcy i Migranci w Polsce – kolonizatorzy czy sąsiedzi?*, wystąpienie wygłoszone podczas forum Uchodźcy i migranci. forum organizacji pozarządowych (Warszawa, 2016.04.20).

⁵ PROTOKÓŁ dotyczący statusu uchodźców, sporządzony w Nowym Jorku dnia 31 stycznia 1967 r. (Dz. U. z dnia 20 grudnia 1991 r.)

⁶ P. Kaczmarczyk, M. Szulecka (2015) *Kryzys i co dalej?* (w:) K. Lewandowski (red.), „Biuletyn Migracyjny”, grudzień 2015, Warszawa.

Ponadto w Unii Europejskiej pojęcie bezpiecznego państwa jest precyzowane m.in. przez Rezolucję Londyńską z 1992 i Dyrektywę w sprawie procedur. Zgodnie z nimi tzw. bezpieczne państwo to takie, w którym życie i wolność nie są zagrożone z powodu rasy, religii, narodowości, przynależności do określonej grupy społecznej lub identyfikowania się określonymi poglądami politycznymi, nie występuje w nim ryzyko odniesienia poważnej szkody dla uchodźcy (tortur, nieludzkiego traktowania, zagrożenia z powodu masowej przemocy wywołanej konfliktem, zapewniona jest zasada nie wydalania uchodźców do krajów pochodzenia, istnieje możliwość ubiegania się o status uchodźcy i otrzymania opieki zgodnie z Konwencją Genewską, kraj sam nie dostarcza uchodźców⁷. Należy dodać, że w oparciu o powyższe kryteria poszczególne państwa członkowskie mogą same desygnować państwa trzecie jako bezpieczne, lub niebezpieczne⁸.

Dodatkowym aktem prawnym, który reguluje przyjmowanie uchodźców w ramach Unii Europejskiej jest Dyrektywa z 2001r. w sprawie minimalnych standardów przyznawania tymczasowej ochrony na wypadek masowego napływu wysiedleńców oraz środków wspierających równowagę wysiłków między Państwami Członkowskimi w sprawie przyjmowania takich osób wraz z jego następstwami. Zgodnie z tą dyrektywą w sytuacjach wyjątkowego, masowego napływu uchodźców, do któregoś z krajów UE państwa członkowskie porozumiewają się w sprawie ich relokacji. Państwo Polskie jest sygnatariuszem wszystkich wspomnianych dokumentów: Konwencji Genewskiej, Protokołu Nowojorskiego, Rozporządzeń Dublińskich i Dyrektywy z roku 2001⁹.

Cudzoziemcom można odmówić udzielenia statusu uchodźcy w Polsce w następujących przypadkach:

- gdy popełnili zbrodnię przeciwko pokojowi, ludzkości, poważne przestępstwo o charakterze niepolitycznym, lub stanowią zagrożenie dla państwa polskiego,
- ich ojczyzna jest tzw. bezpiecznym krajem, w którym prawa człowieka są zasadniczo przestrzegane,
- przybywają z bezpiecznego kraju trzeciego, a więc takiego, który umożliwia dostęp do postępowania o nadanie statusu uchodźcy,
- uzyskali status uchodźcy w innym kraju.

Oprócz statusu uchodźcy Państwo Polskie oferuje również inne formy ochrony cudzoziemców. Należą do nich ochrona uzupełniająca, pobyt tolerowany i azyl. **Ochronę uzupełniającą** mogą otrzymać cudzoziemcy, którzy nie spełniają warunków do nadania statusu uchodźcy, ale ich powrót do kraju ojczystego mógłby narazić ich na ryzyko orzeczenia lub wykonania kary śmierci, tortur, nieludzkiego lub poniżającego traktowania i karania, poważnego zagrożenia dla życia lub zdrowia wynikającego z powszechnego stosowania przemocy wobec ludności cywilnej w skutek wewnętrznego lub międzynarodowego konfliktu zbrojnego.

Inną formą ochrony jaką na terytorium Polski może uzyskać cudzoziemiec jest **pobyt tolerowany**. Obcokrajowiec może go uzyskać jeśli w postępowaniu uchodźczym nie spełnia warunków potrzebnych dla nadania statusu uchodźcy i udzielenia ochrony uzupełniającej ale jednocześnie mógłby on być wydalony jedynie do kraju, w którym zagrożone byłoby jego prawo do życia, wolności i bezpieczeństwa osobistego i w którym mógłby zostać poddany torturom,

⁷ Directive 2013/32/EU of the European Parliament and of the Council of 26 June 2013 on common procedures for granting and withdrawing international protection, OJ L 180, 29.6.2013 (Procedures Directive).

⁸ E. Roman, T. Baird, T. Radcliffe (2016) *Analysis Why Turkey is not a „Safe Country”*, „Statewatch Analysis”.

⁹ P. Kaczmarczyk, M. Szulecka (2015) *Kryzys i co dalej?* (w:) K. Lewandowski (red.) „Biuletyn Migracyjny”, grudzień 2015, Warszawa.

niehumanizmem, poniżającym traktowaniem lub karaniu a także pozbawiony prawa do rzetelnego procesu sądowego czy ukarany bez podstawy prawnej w rozumieniu Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności. Pobyt tolerowany przysługuje również cudzoziemcowi, którego wydalenie naruszałoby prawo do życia rodzinnego w rozumieniu Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności, lub naruszałoby prawa dziecka określone w Konwencji o prawach dziecka w stopniu znacznie zagrażającym jego rozwojowi psychofizycznemu¹⁰.

Cudzoziemiec może się również ubiegać w Polsce o formę ochrony jaką jest **azyl**. Zgodnie z art. 56, 90 91 i 94 Konstytucji Polski oraz Ustawy z dn. 13 czerwca 2003 o udzielaniu cudzoziemcom ochrony na terytorium Rzeczypospolitej Polski azylu udziela się cudzoziemcowi gdy jest to niezbędne do zapewnienia mu ochrony i gdy przemawia za tym ważny interes Rzeczypospolitej Polskiej. Oznacza to, że, w odróżnieniu od przyznania statusu uchodźcy, o nadaniu azylu decyduje nie tylko zagrożenie cudzoziemcy ale również interes Państwa Polskiego. Osoba, której udzielono azylu otrzymuje zezwolenie na osiedlenie się w Polsce . Nie można jej wydrzeć z kraju bez pozbawienia ją azylu¹¹.

W praktyce kateryoryczne odróżnienie migranta, osoby, której należy się ochrona uzupełniająca, pobyt tolerowany lub azyl od uchodźcy bywa bardzo trudne. Dlatego każdy przypadek osoby ubiegającej się o status uchodźcy powinien być rozpatrywany indywidualnie. Z drugiej strony jednak zdarzają się sytuacje, w których stosuje się tzw. „ocenę grupową” w myśl, której każdy członek danej grupy zostaje uznany za uchodźcę bez konieczności przedstawiania przez niego dowodów. Dzieje się tak wówczas gdy zachodzi pilna potrzeba pomocy potrzebą grupom , które ulegają przesiedleniu w okolicznościach wskazujących, że ich członkowie w postępowaniu indywidualnym mogliby zostać uznani za uchodźców¹².

Jakie są przyczyny oraz skala obecnej migracji ludności?

Przyczyny obecnej migracji ludności na teren państw europejskich można podzielić na bezpośrednie i pośrednie. Do pierwszych należy zaliczyć pogłębiające się nierówności ekonomiczne między Europą a krajami tzw. Globalnego Południa, konflikty zbrojne, destabilizację państw Bliskiego Wschodu, Afryki Północnej i tzw. Rogu Afrykańskiego, oraz związane z nimi zawirowania gospodarcze i zniszczenia infrastruktury tych krajów. Problemy te w ostatnich latach zmusiły miliony ludzi do opuszczenia swoich domów. Ludzie uciekają głównie w takich krajów jak Afganistan, Kosowo, Irak, Nigeria, Erytrea, Syria. W wyniku długotrwałej wojny aż 12 milionów obywateli Syrii musiało porzucić własne domy a 4 miliony z nich opuściło granice swojego kraju udając się głównie do Turcji, Libanu, Jordanii i krajów europejskich. Za kolejną, bezpośrednią przyczynę wzmożonej migracji do Europy należy uznać, mające miejsce w 2015 r., drastyczne pogorszenie warunków bytowych w obozach dla syryjskich uchodźców na terenie krajów

¹⁰ A. Bulandra, J. Kościółek (2016) *Uchodźcy i Migranci w Polsce – kolonizatorzy czy sąsiedzi?*, wystąpienie wygłoszone podczas forum Uchodźcy i migranci. forum organizacji pozarządowych (Warszawa, 2016.04.20).

¹¹ Konstytucja Polski z dn. 2 kwietnia 1997 (w:) <http://www.sejm.gov.pl/prawo/konst/polski/kon1.htm> (pobrane 12.12.2016) Ustawa z dnia 13 czerwca 2003 r. o udzielaniu cudzoziemcom ochrony na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, (w:) <http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU20031281176> (pobrane 12.12.2016).

¹² I. Wyciechowska (2006) *Uchodźcy* (w:) J. Symonides (red.) *Organizacja narodów zjednoczonych. Bilans i perspektywy*, Wyd. Naukowe SCHOLAR, Warszawa.

ościenych, w których znaleźli oni schronienie. Z powodu zmniejszenia dotacji ze strony ONZ ponad połowa z uchodźców musiała zacząć utrzymywać się za mniej niż półtora dolara dziennie. Środki na pomoc uchodźcom w 2015 r. stracił również Światowy Bank Żywności. Większość z sąsiednich krajów nie zapewniała uchodźcom dostępu do rynku pracy i edukacji. Problem braku pracy i edukacji pogłębiał się od roku 2011 i szczególnie w młodym pokoleniu musiał budzić narastającą chęć zmiany swojego położenia.

Do przyczyn pośrednich wzmożonej migracji ludności w granice Europy należy zaliczyć bliskość geograficzną Europy w stosunku do państw ogarniętych konfliktami zbrojnymi, kryzysami gospodarczymi, niestabilnością polityczną i dezintegracją państwową. W ostatnich latach zjawiska te skumulowały się w kilku obszarach bliskich lub niezbyt odległych od Europy, takich jak Syria, Erytrea, Libia, Irak, Afganistan. Na tym tle Europa jawi się jako obszar bezpieczeństwa, stabilności, dobrobytu i wysokiego standardu zabezpieczeń społecznych. Kolejną przyczyną może mieć charakter demograficzny – gasnąca demograficznie, zasobna Europa jest atrakcyjnym miejscem dla obywateli ubogich ale przeżywających dynamiczny wzrost demograficzny obszarów otaczających nasz kontynent od wschodu i południa. Mimo, iż opisane problemy narastały od dłuższego czasu Unia Europejska nie zdobyła się na wykształcenie spójnej polityki migracyjnej, która pozwoliłaby odpowiednio przygotować się a co za tym idzie zareagować na kryzys migracyjny. Pojawiają się również opinie, iż wśród jednych z pośrednich przyczyn napływu ludności znajduje się polityka krajów, na terenie których przebywają uchodźcy z Syrii i Iraku, np. Turcji. Zwraca się uwagę, że Turcja nie wystarczająco strzeże swoich granic zachęcając tym samym uchodźców do migracji do Europy. Wykorzystuje ona w ten sposób kryzys migracyjny by skłonić ludność kurdyjską (zarówno Kurdów będących uchodźcami z Syrii jak i Kurdów mieszkających w Turcji) do migracji do Europy a także w jako instrument wywierania nacisku na UE¹³.

Szacuje się, że obecnie w granicach Unii Europejskiej znajduje się ponad milion uchodźców, którzy w ciągu ostatnich dwóch lat napłynęli z Bliskiego Wschodu. Nie są oni jednak jedyną grupą próbującą dostać się do Europy. A Morze Śródziemne nie jest jedynym szlakiem ich wędrówki. Frontex podaje, że droga do Europy wiedzie 7-dmioma głównymi szlakami i podążają nią głównie obywatele następujących krajów:

- Szlakiem murmańskim (Syryjczycy przez Rosję do Norwegii)
- Szlakiem wschodnioeuropejskim (Wietnamczycy, Afgańczycy, Syryjczycy przez wschodnie granice UE)
- Szlak zachodniobałkański (Syryjczycy, Afgańczycy przez Bałkany do Chorwacji, Słowenii i na Węgry)
- Szlak wschodniośródziemnomorski (Syryjczycy, Afgańczycy, Irackijczycy przez morze na wyspy greckie)
- Szlak środkowośródziemnomorski (Erytrejczycy, Nigeryjczycy przez morze do Włoch)
- Szlak zachodnioafrykański (Gwinejczycy, Iworyjczycy, Gambijczycy na Wyspy Kanaryjskie)
- Szlak zachodniośródziemnomorski (Syryjczycy, Gwinejczycy, Algierczycy do hiszpańskich eksklaw (Ceuty i Melilli) lub morzem do Hiszpanii europejskiej).

¹³ P. Kaczmarczyk, M. Szulecka (2015) *Kryzys i co dalej?* (w:): K. Lewandowski (red.) „Biuletyn Migracyjny”, grudzień 2015, Warszawa.

G. Sadek (2013) *Legal Status of Refugees: Egypt, Jordan, Lebanon and Iraq*, The Law Library of Congress, Global Research Center (w:): <http://www.law.gov> (pobrane 12.12.2016)

E. Roman, T. Baird, T. Radcliffe (2016) *Analysis. Why Turkey is Not a „Safe Country”*, Statewatch Analysis, (w:): www.statewatch.org/analyses/no-283-why-turkey-is- (pobrane 12.12.2016)

Największy wzrost napływu ludności w granice państw europejskich odnotowano w latach 2014 i 2015. Według UNHCR (Wysokiego Komisarza Narodów Zjednoczonych ds. Uchodźców) w 2014 r. przez Morze Śródziemne przedostało się 216 054 ludzi, natomiast w 2015 r. liczba ta wzrosła do ponad 894 511 osób. Eurostat (instytucja zajmująca się zbieraniem danych dotyczących wniosków złożonych o nadanie statusu uchodźcy w krajach UE) donosi, iż w 2014 w krajach Unii Europejskiej zostało złożonych 627 780 wniosków o nadanie statusu uchodźcy. Do listopada 2015 wnioski takie złożyło aż 870 000 cudzoziemców. Natomiast Frontex (Europejska Agencja Zarządzania Współpracą Operacyjną na Zewnętrznych Granicach Państw Członkowskich UE, której zadaniem jest zbieranie danych na temat liczby nielegalnych przekroczeń granicy zewnętrznej unii) szacuje, że w roku 2014 granicę UE przekroczyło nielegalnie 282 000 osób natomiast do października roku 2015 liczba nielegalnych przekroczeń granicy wzrosła do 1 236 887 ludzi. Wszystkie z przytoczonych liczb wskazują na znaczny wzrost liczby osób migrujących do Europy w roku 2015. Zgodnie z danymi UNHCR do listopada 2015 na nasz kontynent przedostało się czterokrotnie więcej osób niż w całym roku 2014. Na taką samą tendencję, tj. ponad czterokrotne zwiększenie nielegalnych przekroczeń granic UE, wskazują dane Frontexu. Jedynie liczby dotyczące wniosków o nadanie statusu uchodźcy na terenie UE wykazują mniejszą dynamikę wzrostową. Wynika to z faktu, że nie wszyscy uciekinierzy składają takie wnioski. Być może wynika to z obawy o nie udzielenie statusu uchodźcy co w konsekwencji pociąga za sobą deportację. Jak wynika bowiem z przytoczonych danych wśród uciekinierów jest pewna liczba migrantów pochodzących z krajów, których uznanie za niebezpieczne w rozumieniu Konwencji Genewskiej może być dyskusyjne. Ciekawym przykładem takiej sytuacji jest migracja z Kosowa, kraju, który nie został uwzględniony w przywołanej klasyfikacji szlaków migracyjnych ponieważ znajduje się on w Europie. Wzmoczona migracja z tego kraju w granice UE spowodowana jest głównie fatalną sytuacją ekonomiczną tego najbiedniejszego państwa Starego Kontynentu. Według danych kosowskiego urzędu statystycznego ok. 30% ludności Kosowa żyje w ubóstwie, w tym 10% w skrajnym. Jedna trzecia mieszkańców kraju jest bezrobotna a wśród osób wieku 15-24 lata wskaźnik bezrobocia sięga 55%. Impulsem dla ruszenia fali migracyjnej stały się pogłoski o łatwości przekraczania granicy serbsko-węgierskiej i skreślenie przez Francję w październiku 2014 Kosowa z listy tzw. bezpiecznych krajów pochodzenia, co ułatwiało Kosowianom ubieganie się o status uchodźcy we Francji.

W ciągu stycznia i lutego 2015 to dwu milionowe państwo opuściło około 60 tys. osób. Według władz węgierskich każdego dnia lutego 2015 na granicy węgierskiej zatrzymywano od 670 do 1,7 migrantów próbujących nielegalnie przekroczyć granicę serbsko-węgierską. W większości zatrzymań tych dokonywano na południe od miasta Szeged przy granicy z Serbią, przez którą obywatele Kosowa – w przeciwieństwie do krajów UE - mogą podróżować bez wiz¹⁴.

¹⁴ P. Kaczmarczyk, M. Szulecka (2015) *Kryzys i co dalej?* (w:) K. Lewandowski (red.) „Biuletyn Migracyjny”, grudzień 2015, Warszawa.

Jaka jest sytuacja uczniów uchodźców w Polskich szkołach?

Polska jest pełnym sygnatariuszem Konwencji Genewskiej z roku 1951 r. i w związku z tym dzieci – uchodźcy mają w naszym kraju zagwarantowaną możliwość odbywania obowiązku szkolnego. Liczne badania wskazują jednak, że edukacja dzieci uchodźczych w Polsce napotyka na szereg problemów. Zaczynają się one już w ośrodkach dla cudzoziemców ubiegających się o status uchodźcy i w ośrodkach strzeżonych dla cudzoziemców. Umieszczone w tych miejscach dzieci nie mogą uczestniczyć w zajęciach szkolnych odbywających się poza ośrodkami. Natomiast władze ośrodków nie dbają o organizowanie zajęć edukacyjnych na terenie pałcówek, lub robią to w stopniu niedostatecznym. Zdaniem Rzecznika Praw Dziecka sytuacja ta stanowi naruszenie konstytucyjnego obowiązku szkolnego i Konwencji Praw Dziecka, której Polska jest sygnatariuszem¹⁵.

Problemy edukacyjne nie znikają po opuszczeniu ośrodka strzeżonego i umieszczeniu dzieci w szkole. Badania wskazują, że w Polsce brakuje systemowego wsparcia dla szkół i nauczycieli pracujących z małymi cudzoziemcami. Ustawodawcy deklarują co prawda wsparcie w postaci dodatkowych lekcji języka polskiego i zajęć wyrównawczych, diagnozy w poradniach psychologiczno-pedagogicznych czy instytucji asystenta międzykulturowego. Jednak skuteczne wsparcie ze strony tych podmiotów wobec dzieci cudzoziemskich pozostaje fikcją¹⁶. Obowiązek zapewnienia uchodźcom dodatkowych lekcji języka polskiego (2 godziny tygodniowo przez okres roku) i zajęć wyrównawczych państwo ceduje na gminę, w której mieści się szkoła. Dla niektórych gmin oznacza to znaczący wydatek. Dotyczy to w szczególności małych, wiejskich, biednych gmin, a to w nich lokowane są zazwyczaj ośrodki dla uchodźców. W efekcie dzieci niewiele rozumieją z lekcji, czują się sfrustrowane, przeszkadzają innym dzieciom i przestają przychodzić do szkoły. Wśród najważniejszych problemów dzieci uchodźczych w polskich szkołach można również wymienić:

1. *Nieznajomość, lub słabą znajomość języka polskiego*

Nauczycielom utrudnia ona ocenę wiedzy i umiejętności ucznia, uczniom zdobywanie nowej wiedzy i nawiązywanie relacji z rówieśnikami. Nieporozumienia wynikające z braku wystarczającej znajomości języka są częstym powodem konfliktów dzieci uchodźczych z kolegami szkolnymi¹⁷.

2. *Traumatyczne przeżycia*

Przejawiają się przekonaniem o kruchości świata i wynikającym z niego brakiem motywacji do długofalowego działania, apatycznością, konfliktowością, problemami z koncentracją. U rodziców dzieci przejawiają się one m.in. lękiem przed rozdzieleniem z pociechami skutkującym często nie posyłaniem ich do szkoły¹⁸.

¹⁵ A.B. (2015) *Ośrodki strzeżone...od obowiązku szkolnego*, „Biuletyn Migracyjny”, wrzesień 2015, Warszawa.

¹⁶ A. Chrzanowska (2009) *Asystent kulturowy – innowacyjny model pracy w szkołach przyjmujących dzieci cudzoziemców*, Stowarzyszenie Interwencji Prawnej, Warszawa.

¹⁷ A. Linka (2014) *Migracja jako podróż ku dorosłości: o głównych problemach rozwojowych dzieci – migrantów* (w:) „Pedagogika Społeczna”, Nr 1 (51).

¹⁸ A. Linka (2015) *Wybrane problemy rodzin migranckich. Analiza z uwzględnieniem niektórych grup obcokrajowców mieszkających w Polsce*. (w:) „Terazniejszość, człowiek, edukacja”, tom 18, nr 4(72), Wrocław.

3. *Utrudniony kontakt nauczycieli z rodzicami dzieci*

Jest on związany z brakiem znajomości języków i z różnicami kulturowymi sprawiającymi, że rodzice i nauczyciele mają odmienne oczekiwania co do funkcjonowania szkoły, roli nauczyciela, zachowań dopuszczalnych w szkole a także metod dyscyplinowania dzieci.

4. *Długofalowe problemy wynikające z konieczności nagłego opuszczenia kraju*

Nagłe opuszczenie kraju, najczęściej w dramatycznych okolicznościach, skutkuje brakiem możliwości pożegnania się z ważnymi osobami i miejscami a co za tym idzie niemożnością przepracowania trudnych emocji związanych z rozstaniem. W przyszłości może skutkować to tendencją do unikania angażowania się w relacje i przedsięwzięcia (np. szkolne, zawodowe), a także skłonnością do podświadomego zrywania więzi, np. poprzez wchodzenie w konflikty, prowokowanie do wyrzucenia ze szkół, kłopoty w utrzymaniu pracy, trudności we wchodzeniu w głębsze relacje międzyludzkie i utrzymaniu ich¹⁹.

5. *Konflikty kulturowe*

Nieporozumienia wynikające z tego, że zachowania cudzoziemców oraz polskich uczniów i nauczycieli są przez obie strony interakcji interpretowane jako dziwactwo lub niegrzeczność a nie jako przejaw różnicy kulturowej.

Jednym z elementów wspierania dzieci uchodźczych w polskim systemie edukacji jest poddanie ich diagnozie psychologicznej w Poradniach Psychologiczno- Pedagogicznych. Warto wiedzieć, że doradca pracujący z dzieckiem uchodźcą powinien brać pod uwagę następujące kwestie:

1. *Własna postawa wobec odmienności kulturowej*

Nikt nie jest wolny od stereotypów i uprzedzeń. Ważne żeby je sobie uświadomić, gdyż nasze podejście do określonej grupy religijnej, etnicznej, narodowej, czy rasowej może wpłynąć na relację diagnostyczną (np. wyrażając się nerwowością w kontakcie, nieprzyjemnym tonem głosu i mimiką, brakiem zaangażowania, itd.) a także skłonić nas do negatywnej nadinterpretacji w stawianiu diagnozy.

2. *Posiadanie kompetencji kulturowej*

Należy mieć świadomość, że rzetelna diagnoza wymaga znajomości uwarunkowań społeczno – kulturowych diagnozowanego, świadomości tego jak wpływają one na relacje z diagnozującym i na samą diagnozę, dostrzeżenia tego jak własne przekonania, stereotypy i uprzedzenia wpływają na proces wystawiania diagnozy

3. *Świadomość ograniczeń w stosowaniu testów*

Diagnosta powinien mieć świadomość tego jak różnice kulturowe i niedostateczna znajomość języka u dzieci uchodźczych wpływają na wypełnianie przez nie testów psychologicznych i pedagogicznych, które zostały stworzone na potrzeby polskich dzieci. Podczas diagnozowania małych uchodźców należy uwzględnić następujące kwestie:

- fakt występowania odmiennych wzorów rozwoju w różnych kulturach (np. odmiennych wymagań dotyczących samodzielności w różnym wieku i w różnych obszarach życia, posiadanie przez dzieci z różnych krajów odmiennych doświadczeń rozwojowych),

¹⁹ A. Linka (2015) *Wybrane problemy rodzin migranckich. Analiza z uwzględnieniem niektórych grup obcokrajowców mieszkających w Polsce*, (w:) „Terazniejszość, człowiek, edukacja”, tom 18, nr 4(72), Wrocław.

- odmienne reguły komunikowania się (np. dziewczęta wychowane w tzw. „kulturach męskich” mogą mieć problem z otwartym komunikowaniem swoich doświadczeń obcej osobie szczególnie jeśli jest ona mężczyzną),
- brak takiej znajomości języka, która jest potrzebna do wykonania rzetelnej diagnozy (dzieci uchodźcze uczą się języka polskiego w szkole i ich biegłość językowa może dotyczyć tej jednej dziedziny, tj. życia szkolnego. Tymczasem pytania diagnostyczne dotyczą różnych obszarów życia dziecka),
- szok kulturowy (stan przewlekłego stresu związanego z adaptacją do życia w nowej kulturze, który w swoim apogeum może powodować zachowania konfrontacyjne, prowadzić do depresji, negatywnego nastawienia do kraju gościnnego i zaburzać funkcjonowanie poznawcze)

W przypadku pracy z dziećmi uchodźczymi poleca się stosowanie testów niewerbalnych i wykonaniowych. Jednak i w tym wypadku zalecana jest duża ostrożność w ocenianiu wyników dzieci uchodźczych wg. kryteriów stworzonych dla dzieci polskich²⁰.

Kolejnym instrumentem wsparcia dla dzieci uchodźczych w polskich szkołach jest, wzorowana na asystencie romskim, instytucja asystenta międzykulturowego. Do jego zadań należy wspieranie uchodźców i ich rodzin oraz nauczycieli i pedagogów w mediacjach między obydwoma stronami. Wprowadza on uczniów i ich rodziców w nową rzeczywistość szkolną, służy jako tłumacz, udziela wsparcia metodycznego kadrze, mediuje przy rozwiązywaniu konfliktów. Może stosować autorskie zajęcia i formy pracy. Dobrze jeśli sam jest uchodźcą zintegrowanym w polskim społeczeństwie. Do tej pory najczęściej spotykanymi asystentami międzykulturowymi byli asystenci czecheńscy²¹.

Kultura, religia i obyczaje uchodźców

Wielu Polakom kraje Bliskiego Wschodu jawią się jako monolity religijno-kulturowe. Tymczasem Bliski Wschód jest obszarem bardzo zróżnicowanym pod względem kulturowym, etnicznym, politycznym i religijnym. Najliczniejszymi zamieszkującymi go grupami są narody o pochodzeniu semickim (m.in. Żydzi, Arabowie, Palestyńczycy, Asyryjczycy, Aramejczycy), turańskim (m.in. Turcy, Turkmeni, Uzbekowie, Tatarzy, Kirgizowie), irańskim (m.in. Kurdowie, Persowie, Paszduni, Tadźycy, Beludźowie). Ostatnia z wymienionych grup jest najbliższa Polakom pod względem językowym. Języki irańskie i słowiańskie należą bowiem do wspólnej rodziny języków indoeuropejskich. Błędne jest również utożsamianie wszystkich krajów Bliskiego Wschodu z Islamem. Przykładem jest Liban, kraj, w którym chrześcijanie stanowią drugie co do liczebności wyznanie i w którym prezydentem zwyczajowo jest chrześcijanin²².

²⁰ K. Barzykowski (2013) *Psychometryczna diagnoza psychologiczna w kontekście wielokulturowości oraz wielojęzyczności dzieci. Wybrane zagadnienia pracy poradni psychologiczno – pedagogicznych*, Ośrodek Rozwoju Edukacji w Warszawie, Warszawa.

²¹ B. Lachowicz (2010) *Asystent międzykulturowy – nowe rozwiązanie starych problemów. Przykład z Coniewa* (w:) Seria Wydawnicza „Maiutike”, nr 14/2010, Warszawa.

²² D. Rosiak (2015) *Ziarno i krew. Podróż śladami bliskowschodnich chrześcijan*, Wyd. Czarne, Warszawa.

Już sama Syria, a więc kraj Bliskiego Wschodu, który w ostatnim czasie został najbardziej doświadczony migracjami przymusowymi, stanowi bogatą mozaikę wyznaniowo – etniczną. Poniżej przedstawię najważniejsze religie i wyznania: wchodzące w jej skład:

1. Chrześcijaństwo

Wśród syryjskich chrześcijan można wymienić następujące, główne nurty:

- Obrządek zachodniosyryjski (dawniej zwany jakobickim)
 - Syryjski Kościół Ortodoksyjny (niechalcedoński orientalny Kościół ortodoksyjny Antiochii i całego Wschodu)
 - Syryjski Kościół Katolicki (zachodniosyryjski ryt wschodniego Kościoła Katolickiego),
 - Kościół Maronicki (zachodniosyryjski ryt wschodniego Kościoła Katolickiego).
- Obrządek wschodniosyryjski (zwany kiedyś nestoriańskim)
 - Asyryjski Kościół Wschodu,
 - Starożytny Kościół Wschodu (Wschodni Syryjczycy lub Asyryjczycy),
 - Chaldejski Kościół Katolicki (wschodniosyryjski ryt wschodniego Kościoła Katolickiego: Chaldejczycy lub Asyro – Chaldejczycy).

Wielu syryjskich chrześcijan posługuje się językiem aramejskim, który ,tak jak arabski i hebrajski, należy do języków semickich. Chrześcijan dzielą nie tylko na kościoły i obrządki, ale również przynależność etniczna. Można ich znaleźć we wszystkich grupach narodowych i etnicznych, ale szczególnie istotny są dwie z nich: Asyryjczycy i Aramejczycy. Pierwsi uważają się za spadkobierców starożytnej Asyrii i postulują stworzenie ponad religijnego, asyryjskiego ruchu państwowego, którego podstawą byłoby wspólne dziedzictwo kulturowe a nie tylko chrześcijaństwo. Aramejczycy odwołują się do starożytnego plemienia Aramejczyków wchłoniętego VIII w.p.n.e przez imperium asyryjskie a głównym wyznacznikiem ich tożsamości jest chrześcijaństwo. Wyznawców poszczególnych kościołów dzielą również, trwające od soboru efeskiego (431 r. n.e.) i chalcedońskiego (451 r. n.e) spory doktrynalne²³.

2. Jazydyzm

Synkretyczna religia będąca owocem połączenia szyzmu, chrześcijaństwa nestoriańskiego, judaizmu, pierwotnych wierzeń indo-irańskich (głównie kurdyjskich), hinduizmu i zaratusztrianizm. Jazydzi uważają siebie za potomków najstarszego syna Adama, uznają Abrahama i Mahometa za proroków a Jezusa za anioła w ludzkiej postaci. Szczególnym kultem otaczają Anioła – Pawia (Malak Tausa), który choć zbuntował się przeciwko Bogu to tak żałował za swój grzech, że własnymi łzami ugasił piekło. Bóg mu wybaczył i powierzył władzę nad światem. Ze względu na kult upadłego anioła Jazydzi są często uważani przez muzułmanów i chrześcijan za wyznawców szatana i systematycznie prześladowani. Kultuwują endogamię. Są uważani za Kurdów lub grupę etniczną bardzo blisko z nimi spokrewnioną²⁴.

3. Szyzm

Odgątnienie Islamu, które wyłoniło się po śmierci Mahometa na tle sporu o sukcesję po proroku. Szyjici twierdzili, że należy się ona członkom rodziny Mahometa, potomkom Alego i jego córki Fatimy. W związku z tym szyjici nie uznają trzech pierwszych, sunnickich kalifów oraz zrodzonych z nich dynastii Umajjadów i Abbasydów. Ów spór doprowadził na przestrzeni wieków do licznych kryzysów politycznych i wojen. Znajduje on odzwierciedlenie również w obecnej wojnie w Syrii oraz

²³ M. Woźniak (2014) *Współcześni Asyryjczycy i Aramejczycy. Bliskowschodni chrześcijanie w poszukiwaniu tożsamości narodowej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź.

²⁴ F. Jomma (2001) *Kurdowie i Kurdystan*, Wydawnictwo L&L i DJ, Gdańsk.

w działaniach Państwa Islamskiego. Szyici dzielą się m.in. na Imamitów, Ismailitów, Zajdytów i Alawitów²⁵.

4. Alawizm

Alawizm jest synkretycznym prądem religijnym, obecnie uznawanym za odłam szyizmu, choć w przeszłości pojawiały się różne próby klasyfikowania go, stawiano go nawet blisko chrześcijaństwa²⁶. Alawici wierzą m.in. w cykliczne wcielenie się boskości na ziemi i otaczają boską czią imama Alego. Mogą pić alkohol i spożywać wieprzowinę. Alawizm jest prądem ezoterycznym: wyznawcy nie wyjawiają doktryny na zewnątrz, nie godzą się na publikację świętych ksiąg, całość doktryny ujawniana jest tylko wybranym wiernym. Aby zostać Alawitą trzeba się nim urodzić. Po przejściu władzy w Syrii przez Hafiza al – Asada w roku 1970 Alawici stali się w Syrii grupą uprzywilejowaną i jedną z głównych sił rządzących. Obecny prezydent Syrii, Baszszar al – Asad jest Alawitą²⁷.

5. Sunnizm

Jeden z trzech głównych (obok szyizmu i chadżyryzmu) odłamów ortodoksyjnego islamu. Sunnici uznają wszystkich kalifów od 1258 r. za prawowitych następców Mahome’a. Stanowią 75%-90% wyznawców islamu na całym świecie. Dzielą się na szkoły hanaficką, malikicką, szafi'cką i hanibalicką. To właśnie na tonie ostatniej ze szkół zrodziły się nurty fundamentalizmu islamskiego takie jak wahhabizm i salafizm. Część ekspertów uważa, że jednym ze źródeł powstania Państwa Islamskiego był resentyment sunnitów wobec szyitów, którzy rządili Irakiem i Syrią²⁸. Jednocześnie trzeba pamiętać, że większość sunnitów na świecie nie identyfikuje się z fundamentalizmem a z ISIS walczą Kurdowie sami będący w większości sunnitami.

6. Druzydym

Synkretyczna religia łącząca wpływy chrześcijaństwa, hinduizmu, judaizmu, gnostycyzmu oraz pogańskich wierzeń bliskowschodnich. Uważa się, że wyłoniła się w XI w. z Ismailizmu. Drużowie mieszkający w Izraelu znani są z patriotycznego nastawienia do tego kraju. W trwającej od 2011 r., wojnie w Syrii starają się zachować neutralność.

Syria nie jest krajem jednolitym również pod względem narodowościowym. Głównymi grupami narodowymi i etnicznymi zamieszkującymi Syrię są Arabowie, Kurdowie, Turkmeni, Ormianie i Asyryjczycy²⁹.

Pracując z uczniami pochodzącymi z Bliskiego Wschodu i komunikując się z ich rodzicami należy pamiętać, że kulturę edukacyjną tego regionu charakteryzują silny kolektywizm, duży dystans władzy i tzw. wartości męskie. W kulturach kolektywistycznych panuje większe nastawienie na relacje międzyludzkie niż na skuteczną realizację zadań, człowiek postrzega siebie i jest postrzegany jako część grupy, występuje dystans wobec obcych. W kulturach dużego dystansu władzy podkreśla się różnice w statusie społecznym, który postrzegany jest bardziej przez pryzmat pochodzenia społecznego, wieku i płci niż z perspektywy dokonań i osiągnięć jednostki,

²⁵ Syed Husain Mohammad (2002). *The Origins and Early Development of Shi'a Islam*; rozdział 6. Oxford University Press, Oxford,

²⁶ G. Mazurczak (2009) *Poznać znaczy zrozumieć. Alawickie obrzeża Islamu* (w:) <http://www.psz.pl//168-archiwum/grzegorz-mazurczak-poznac-znaczy-zrozumiec-alawickie-obrzeza-islam> (pobrane 12.12.2016)

²⁷Z. Landowski (2008) *Islam. Nurty, odłamy, sekty*, Książka i Wiedza, Warszawa.

Pachniak K.: *Ezoteryczne odłamy islamu w mużulmańskiej literaturze herezjograficznej*. Warszawa: Wydawnictwo Akademickie DIALOG.

²⁸ J. L. Esposito (2014). "*Sunni Islam*". *The Oxford Dictionary of Islam*, Oxford University Press, Oxford.

²⁹ F. Jomaa (2014) *Stosunek mniejszości etnicznych, narodowych i religijnych do wydarzeń Arabskiej Wiosny w Syrii*, (w:) „Przełom Polityczny”, nr.1., Poznań.

do nauczyciela podchodzi się z respektem, dzieci oczekują instrukcji od nauczyciela a inicjatywa na lekcjach może należeć tylko do niego.

Kultury kolektywistyczne są najczęściej jednocześnie kulturami dużego dystansu władzy. Preferowany jest w nich styl uczenia, w którym dominuje uczenie się na pamięć, bezkrytyczne przyjmowanie informacji i punku widzenia od nauczycieli, brak możliwości samodzielnego wybierania tematów (uczenie się wszystkiego), podążanie za dyrektywami nauczyciela, poszukiwanie jednej interpretacji zjawiska. Od nauczyciela oczekuje się pełnienia roli autorytetu. Od ucznia zaś postuszeństwa. W kulturach o tzw. wartościach męskich świąty kobiecej i męski są silnie rozdzielone. Mężczyźni powinni być ambitni, twardzi i waleczni. Ich zadaniem jest dbanie o byt materialny rodziny, jej obrona i reprezentowanie w sferze publicznej. Kobiety powinny być skromne, okazywać uczucia i dbać o relacje. Ich domeną jest sfera prywatna³⁰. Dzieci szybko wcześniej wdrażane do pełnienia ról męskich i żeńskich. W szkole dziewczynki i chłopcy zachowują wobec siebie dystans. Dla uczniów pochodzących z kultur męskich zaczepki kolegów w stosunku do koleżanek mogą być szokujące i powodować poczucie zagrożenia³¹.

System pomocy humanitarnej w Polsce i na świecie

Międzynarodowe standardy pomocy uchodźcom wyznacza Konwencja Genewska z 1951r. Państwa sygnatariusze konwencji są zobowiązane m.in. do przyznawania uchodźcom takiego samego traktowania w zakresie opieki i pomocy społecznej, z jakiego korzystają ich obywatele. To samo dotyczy sytuacji, w których państwo reglamentuje i rozdziela dobra deficytowe, kwestii związanych z wynagrodzeniem za pracę i ubezpieczeniami społecznymi a także szkolnictwa podstawowego³². Bywa jednak, że sytuacja ekonomiczna na terenie państwa – sygnatariusza jest tak zła, że nie jest ono w stanie zapewnić podstawowej opieki własnym obywatelom. Poza tym nie wszystkie państwa, w których znajdują się uchodźcy są sygnatariuszami Konwencji Genewskiej z 1951r. Uchodźcy mogą wówczas liczyć na pomoc Wysokiego Komisarza ds. Uchodźców Narodów Zjednoczonych (UNHCR) i setek organizacji międzynarodowych, z których najważniejszymi są UNHCR, Międzynarodowy Ruch Czerwonego Krzyża i Czerwonego Półksiężycu czy Lekarze bez Granic.

■ Wysoki Komisarz ds. Uchodźców Narodów Zjednoczonych (UNHCR)

Organ Narodów Zjednoczonych (ONZ) mający za zadanie koordynowanie działań związanych z ochroną uchodźców na świecie. Do jego zadań należą m.in. pomoc w znalezieniu azylu i w repatriacji, w pilnowanie przestrzegania praw uchodźców. W swojej historii pomógł 50 milionom uchodźców³³. Do szczegółowych zadań UNHCR należą: rozwijanie ochrony prawnej uchodźców, wspieranie zawierania i ratyfikacji umów międzynarodowych dotyczących statusu uchodźcy, oraz nadzorowanie ich przestrzegania, wywieranie nacisków na rządy w kwestii poprawy warunków życia uchodźców w poszczególnych państwach, wysiłków na rzecz ich

³⁰ M. Hayden, J. Thompson, G. Walker (2002) *International Education in Practice. Dimensions for National & International Schools*, Routledge, London & New York.

³¹ E. Januszewska (2010) *Dziecko czecheńskie w Polsce. Między traumą wojenną a doświadczeniem uchodźstwa*, Wyd. Adam Marszałek, Toruń.

³² KONWENCJA dotycząca statusu uchodźców, sporządzona w Genewie dnia 28 lipca 1951 r.

³³ <http://www.unhcr-centraleurope.org/pl/o-nas.html> (12.12.2016)

integracji lub repatriacji po ustaniu niebezpieczeństwa, wspieranie działań organizacji pozarządowych i rządów na rzecz uchodźców³⁴.

■ **Międzynarodowy Ruch Czerwonego Krzyża i Czerwonego Półksiężycza**

Ruch tworzy kilkanaście niezależnych organizacji połączonych wspólnymi wartościami, celami statutowymi i organami zarządzającymi. W jego skład wchodzi:

Międzynarodowy Komitet Czerwonego Krzyża

Stoi na straży prawa humanitarnego dotyczącego konfliktów zbrojnych i może wnosić w tej kwestii skargi do Komitetu Praw Człowieka ONZ oraz Europejskiego Trybunału Praw Człowieka. Wizytuje obozy dla uchodźców i sprawdza panujące w nich standardy.

Międzynarodowa Federacja Towarzystw Czerwonego Krzyża i Czerwonego Półksiężycza Stowarzyszenia krajowe:

- Czerwonego Krzyża (znajdują się w większości krajów europejskich, amerykańskich, w Australii i Nowej Zelandii)
- Czerwonego Półksiężycza (znajdują się w większości krajów muzułmańskich)
- Czerwonej Gwiazdy Dawidowej (znajduje się w Izraelu).

Jednym z głównych celów Międzynarodowego Ruchu Czerwonego Krzyża i Czerwonego Półksiężycza jest opieka nad uchodźcami. Organizacja kieruje się zasadami humanitaryzmu, bezstronności (pomoc udzielana jest ofiarom ze wszystkich stron konfliktu), neutralności religijnej, narodowej, rasowej i politycznej, niezależności od państwa w granicach prawa, dobrowolności zrzeszana się w ramach organizacji, jedności (w danym państwie może być tylko jedna organizacja reprezentująca MRCKiCP) oraz powszechności (wszystkie stowarzyszenia wchodzące w skład ruchu są równe)³⁵.

■ **Lekarze bez granic**

Organizacja założona w roku 1971 przez lekarzy, którzy chcieli nieść pomoc tam gdzie ze względu na działania wojenne i epidemie były się tego robić inne organizacje. Organizacja działa w 80 krajach świata. Jej przedstawiciele występowali często jako rzecznicy prześladowanych grup, które nie miały swojej reprezentacji, np. w imieniu Czechenów podczas I i II wojny czecheńskiej³⁶.

W Polsce również działają zarówno przedstawicielstwa organizacji międzynarodowych jak i lokalne organizacje niosące pomoc uchodźcom. Wśród najaktywniejszych organizacji pozarządowych zajmujących się migrantami można wymienić:

- Centrum Pomocy Migrantom i Uchodźcom Caritas (pomoc socjalna, materialna i psychologiczna),

³⁴ I. Wyciechowska (2006) *Uchodźcy* (w:) J. Symonides (red.) „Organizacja narodów zjednoczonych. Bilans i perspektywy”, Wyd. Naukowe SCHOLAR, Warszawa.

³⁵ E. Carrier (2016) *Moje misje Czerwonego Krzyża*, Wyd. Dialog, Warszawa.

<http://www.pck.pl/> (12.12.2016)

<https://www.icrc.org/?OpenDocument> (12.12.2016)

<http://web.archive.org/web/20150511013021/http://www.cprinst.org/Home/cultural-property-laws/1874-brussels-declaration> (12.12.2016)

³⁶ <http://www.msf.org/> (12.12.2016)

<http://www.doctorswithoutborders.org/> (12.12.2016)

<http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/558477.stm> (12.12.2016)

- Helsińską Fundację Praw Człowieka (pomoc prawna, edukacja prawna, monitoring organów państwa),
- Klinikę Prawną KUL (pomoc prawna),
- Klinikę Prawną UW (pomoc prawna)
- Polską Akcję Humanitarną Centrum Pomocy Uchodźcom (pomoc socjalna, materialna prawna, opiekuńcza dla dzieci, edukacja nt. praw człowieka, doradztwo zawodowe),
- Polską Misję Medyczną (monitorowanie opieki medycznej w wybranych ośrodkach dla uchodźców),
- Stowarzyszenie Interwencji Prawnej (edukacja prawna, porady, mentoring),
- Stowarzyszenie Paw Człowieka im. Haliny Nieć (porady prawne, edukacja prawna),
- Stowarzyszenie na Rzecz Integracji i Ochrony Cudzoziemców „Prexenia” (porady prawne, badania)³⁷.

Mity, stereotypy, półprawdy

■ **Mił I: Uciekinierzy z Syrii i Iraku nie chcą ubiegać się o status uchodźcy w krajach Bliskiego Wschodu**

Większość ofiar konfliktów wojennych w Syrii i Iraku przebywa właśnie w krajach Bliskiego Wschodu. Do Europy dotarła jedynie niewielka część potrzebujących pomocy. Zgodnie z danymi UNHCR z 2016 r. krajami Bliskiego Wschodu, w których przebywa najwięcej syryjskich i irackich uchodźców są:

- ✓ Turcja: Syryjczycy: 2,748,367; Irakijczycy: 126, 756³⁸
- ✓ Liban: Syryjczycy: 1,048,275 (około 1/5 obecnej populacji kraju); Irakijczycy: 6.000³⁹
- ✓ Jordania: Syryjczycy: 642,868 (10% obecnej populacji kraju); Irakijczycy: 57 140 (plus 2 097 338 uchodźców z Palestyny)⁴⁰
- ✓ Irak: Syryjczycy:246,589; z rejonów Iraku opanowanych przez ISIS: 3,2 miliony⁴¹
- ✓ Egipt: Syryjczycy:119, 665; Irakijczycy: 1500⁴².
- ✓ Kurdyjski Region Autonomiczny w Iraku: Syryjczycy: 234,061; z rejonów Iraku opanowanych przez ISIS: blisko 2 miliony⁴³.

Należy przy tym podkreślić, że liczby te nie dotyczą wszystkich Syryjczyków i Irakijczyków przebywających we wspomnianych krajach gdyż wielu z nich funkcjonuje tam w charakterze migrantów ekonomicznych i nie zostało zarejestrowanych jako uchodźcy. Wiele ze wspomnianych krajów same borykają się z wewnętrznymi konfliktami. Przykładem jest Irak, w którym na skutek działań Państwa Islamskiego domy opuściło 3,2 miliony obywateli. W samym Kurdyjskim

³⁷ M. Goździk (2006), *Problematyka organizacji pozarządowych świadczących usługi na rynku pracy, skierowanych do uchodźców, imigrantów i mniejszości narodowych*, FISE, Warszawa.
1. Rzeplińska, M. Ostaszewska-Żuk i in. (2012), *Ja w procedurze uchodźczej*, Warszawa.

³⁸ <http://www.unhcr.org/turkey.html> (pobrane 12.12.2016)

³⁹ <http://www.unhcr.org/lebanon.html> (pobrane 12.12.2016)

⁴⁰ <http://www.unhcr.org/jordan.html> (pobrane 12.12.2016)

⁴¹ <http://www.unhcr.org/iraq.html> (pobrane 12.12.2016)

⁴² <http://www.unhcr.org/egypt.html> (pobrane 12.12.2016)

⁴³ <http://www.unhcr.org/iraq.html> (pobrane 12.12.2016)

Regionie Autonomicznym w Iraku przebywa blisko 2 miliony uchodźców co oznacza, że ponad 20% mieszkańców tego rejonu stanowią dziś uchodźcy (w niektórych regionach nawet jest to 1/3 mieszkańców) w tym połowa z nich to dzieci⁴⁴. Trzeba zaznaczyć, że wśród wspomnianych państw jedynie Turcja i Egipt są sygnatariuszami konwencji Genewskiej a i one są sygnatariuszami niepełnymi. Egipt przyjął konwencję z zastrzeżeniami do aż 5-ciu jej punktów w tym dotyczących m.in. zapewnienia dostępu do edukacji podstawowej, rynku pracy i pomocy społecznej. Natomiast Turcja nie podpisała Protokołu Nowojorskiego znoszącego ograniczenia geograficzne i czasowe stosowania konwencji. Oznacza to, że w Turcji prawa wynikające z Konwencji Genewskiej obejmują wyłącznie uchodźców pochodzących z Europy a nie dotyczą np. uchodźców z Syrii i Iraku. Jordania, Liban i Irak w ogóle nie podpisały Konwencji Genewskiej a kwestie dotyczące pomocy uchodźcom są w tych krajach porządkowane przez regulacje wewnętrzne. To i tak dobrze gdyż większość państw arabskich nie posiada żadnych wewnętrznych przepisów regulujących status uchodźcy⁴⁵. I to jest powód dla którego uchodźcy z Syrii i Iraku nie mogą się w nich ubiegać o status uchodźcy. Dla przykładu w Arabii Saudyjskiej żaden Syryjczyk ani Irakijczyk nie może zostać uznany za uchodźcę gdyż nie ma tam takiej prawnej możliwości⁴⁶.

■ Miti II: Państwo Islamskie nie stanowi zagrożenia dla wyznawców Islamu

W przekonaniu wielu ludzi Państwo Islamskie reprezentuje wszystkich wyznawców Islamu a termin „islamista” jest synonimem muzułmanina. Nic bardziej błędnego. Jednym z głównych powodów powstania i działalności Państwa Islamskiego jest bowiem, trwający od prawie 1400 lat, konflikt między samymi muzułmanami: sunnitami i szyitami. W swojej ideologii twórcy Państwa Islamskiego sięgają do dwóch z jego odsłon. Pierwszej sprzed 759 lat gdy w 1257 r. w Bagdadzie doszło do walk między obiema frakcjami. W ich wyniku miasto zostało zniszczone i zginął ostatni kalif sunnicki z dynastii Abbasydów. Twórcy ISIS ożywił na nowo marzenie pomśzczenia jego śmierci i przywrócenia sunnickiego kalifatu na tych terenach. Druga odsłona konfliktu dotyczy upadku przychylnych sunnitom rządów Saddama Husajna i przejścia władzy przez wspierane przez USA władze szyickie w Iraku. Większość Irakijczyków jest szyitami. Jednak Saddam Husejn, choć rządy kierowanej przez niego socjalistycznej partii Baas były świeckie, faworyzował sunnitów. Wynikało to stąd, że sam był sunnitą i z tego, że szyitów uznawał za V kolumnę szyickiego reżimu w Iranie. Po obaleniu dyktatora karty odwróciły się i przy wsparciu USA władzę przejęli szyici, którzy zaczęli dyskryminować sunnitów. To upokorzenie stało się glebą, na której wyrósł radykalizm sunnicki, z którego następnie narodziło się Państwo Islamskie. Po wkroczeniu do Syrii bojownicy ISIS zastali analogiczną sytuację. W pozornie świeckim państwie, uosabiana przez alawitę Baszszara Al – Asada, mniejszość szyicka rządziła twardą ręką większością sunnicką. Syria stała się w obliczu konfrontacji religijnej między sunnitami i szyitami, do których dołączyli się chrześcijanie. Na tej sytuacji skorzystali dżihadysty przeciągając część sunnitów na swoją stronę.

Państwa Islamskiego nie można jednak utożsamiać z sunnizmem jako takim. Ideologię ISIS potępiła większość religijnych autorytetów sunnizmu a w trakcie konfliktu syryjskiego liczne

⁴⁴ <http://kurdystan.caritas.pl/uchodzcy-w-iraku/> (pobrane 12.12.2016)

Lake, E. (2015). *Crisis looms for refugees taken in by Iraq's Kurds*. Pobrano 18.10.2015, (z):<http://www.bloombergvew.com/articles/2015-09-30/crisis-loomsfor-refugees-taken-in-by-iraq-s-kurds> (pobrane 12.12.2016).

⁴⁵ G. Sadek (2013) *Legal Status of Refugees: Egypt, Jordan, Lebanon, and Iraq*, The Law Library of Congress, Global Legal Research Center, (w:) <http://www.law.gov>
E. Roman, T. Baird, T. Radcliffe (2016) *Analysis Why Turkey is not a „Safe Country”, „Statewatch Analysis”, (w:) www.statewatch.org/analyses/no-283-why-turkey-is-*

⁴⁶ P. Kaczmarczyk, M. Szulecka (2015) *Kryzys i co dalej?* (w:) K. Lewandowski (red.) „Biuletyn Migracyjny”, grudzień 2015, Warszawa.

ugrupowania, które walczyły z ISIS składały się z sunnitów. Najskuteczniejsi w zwalczaniu Państwa Islamskiego okazali się kurdyjscy Peszmergowie w Syrii i Iraku będący w większości sunnitami. Wynika to z tego, że dżihadysty Państwa Islamskiego zagrażają nie tylko chrześcijanom, jazydom, druzom, czy innym nie muzułmanom, ale również szyitom i tym licznym sunnitom, którzy nie chcą poddać się ich wykładni Islamu⁴⁷. Znamienny jest fakt, że zdecydowana większość ofiar zamachów terrorystycznych dokonywanych przez islamistów to właśnie muzułmanie. Informacje na ich temat nie przebijają się do europejskiej opinii publicznej ponieważ zamachy mają miejsce na Bliskim Wschodzie⁴⁸.

■ **Mit III: Prawdą jest to co widzimy: zdjęcie i film są zawsze najbardziej wiarygodnymi źródłami informacji**

Kryzys migracyjny obudził wiele skrajnych emocji, którym towarzyszyło poczucie braku dostatecznej informacji na temat zachodzących wydarzeń. W przypadku tematów, co do których brakuje pełnej wiedzy, i które silnie angażują emocje ludzie mają skłonność do poszukiwania informacji potwierdzających ich dotychczasowe poglądy a ignorowania tych, które są z nimi sprzeczne. Na dłuższą metę prowadzi to do polaryzacji stanowisk i utraty zdolności do merytorycznej dyskusji. Problem pogłębia nieprzygotowanie większości społeczeństwa do oceniania wiarygodności i rzetelności źródeł informacji. Z tego powodu dla wielu osób najważniejszym źródłem wiedzy o kryzysie migracyjnym stały się media społecznościowe. Opierają się one na przekazie obrazkowym a nasza percepcja działa tak, że aż 80% informacji jakie odbieramy z otoczenia stanowią bodźce wizualne. Do naszej podświadomości najbardziej wiarygodnym nośnikiem informacji jest obraz. Widząc memy i filmiki mamy wrażenie, że oglądamy z życia wzięte, prawdziwe sytuacje i w związku z tym jesteśmy skłonni ufać przekazowi z nimi związanemu. Rzadko zauważamy, że to co oglądamy mogło zostać zmanipulowane, np. poprzez błędne opisanie przedstawionej sytuacji, lub wyjęcie jej z kontekstu i nieprawdziwe zinterpretowanie pokazanych wydarzeń. Poniżej przedstawiam kilka przykładów takich sytuacji.

✓ *Statek Vlora – nie prawdziwe opisanie wydarzeń przedstawionych na zdjęciach*
Przez długi czas w Facebooku krążyło zdjęcie przetadowanego ludźmi statku. Miało ono pokazywać uchodźców z Europy, którzy w czasie II wojny światowej szukali schronienia w krajach arabskich. W rzeczywistości przedstawiało albańskich, nielegalnych migrantów, którzy w 1991 r. starali się dotrzeć do Włoch.

⁴⁷ O. Hanne, T. F de La Neuville (2015) *Państwo Islamskie. Geneza nowego kalifatu*, Wyd. Dialog, Warszawa.

⁴⁸ <https://www.washingtonpost.com/graphics/world/the-scale-of-terrorist-attacks-around-the-world/> (pobrane 12.12.2016)

✓ *Uchodźcy gardzący jedzeniem – niepełna prawda i informacja wyjęta z kontekstu*

Prze kilka miesięcy media społecznościowe żyły nakręconym przez węgierską policję filmem pokazującym uchodźców z pociągu stojącego w Bicske 40 km od Budapesztu. Powszechne oburzenie wywołało zachowanie części uchodźców, którzy na filmie odrzucali jedzenie i picie oferowane im przez funkcjonariuszy⁴⁹. Okazało się jednak, że pokazana sytuacja została wyrwana z kontekstu. Chwilę wcześniej policja mocno pobita uchodźców. Kiedy zaraz potem zaczęła rozdawać im jedzenie oni, w geście sprzeciwu wobec doznanej przed chwilą przemocą, zaczęli je odrzucać. Policjanci nagrali wyłącznie reakcję uchodźców pomijając przyczynę ich zachowania⁵⁰.

✓ *Mężczyzna, kobieta i małe dziecko na torach: kto jest agresorem? – wyjęcie z kontekstu*

Na filmie wyprodukowanym przez stację BBC widzimy zdjęcie leżącej na torach kobiety z dzieckiem i mężczyzną, który odciąga od nich węgierską policję. Spiker opowiada, że uchodźcy nie chcą opuścić pociągu i udać się do centrum, w którym miałyby zostać pobrane od nich dane. Pragną ruszyć dalej, do Niemiec i Austrii. Nagle kobieta trzymająca małe dziecko zaczęła płakać i prosić o pomoc. Jeden z jej towarzyszy starał się jej pomóc, doszło do ich starcia z policją i kobieta znalazła się na torach. Częstym komentarzem internautów do tego filmu było oburzenie, że węgierska policja atakuje matkę z dzieckiem⁵¹. Z kolei na filmie wyprodukowanym przez Euro News słyszymy dyskusję kobiety trzymającej dziecko z jakimś mężczyzną: - On: Proszę, cię o opuszczenie tego miejsce, odejście od granicy, nie możesz przejść, Ona: Mówisz do mnie? W Syrii cała moja rodzina idzie do (niewyraźne) Essen! W tym momencie inny uchodźca kładzie ją i dziecko na tory, krzyczy po arabsku – Nie ruszymy stąd! Nie ruszymy stąd!, oślania kobietę

⁴⁹ <http://www.tvn24.pl/wiadomosci-ze-swiate/2/wegyry-czesc-uchodzcow-z-pociagu-wyrzuca-wode-nie-chce-jedzenia.574312.html> (pobrane 12.12.2016)

⁵⁰ Przegląd Tygodnia w Klubie Ronina (Dmochowski, Pawlicki, Wildstein - 7.09.2015)

⁵¹ https://www.youtube.com/watch?v=2C_CdmhvRMI (pobrane 12.12.2016)

z dzieckiem przed policją i wpada w spazmy⁵². Film został skomentowany jako dowód na manipulację – to uchodźca celowo rzucił żonę i dziecko na tory po to, żeby udawać, iż są oni prześladowani przez węgierską policję. Jaka jest prawda? Czy mężczyzna był agresorem? Czy byli nimi policjanci? Czy zachowanie mężczyzny było celową manipulacją czy aktem desperacji? Czy widz może poznać prawdę z tych krótkich filmików? Nie, ponieważ pokazują one całą sytuację wyjętą z szerszego kontekstu, nie znamy języków arabskiego i węgierskiego, ani też nie rozmawialiśmy z żadną z osób w nim występujących. A tylko to pozwoliłoby nam poznać fakty i ocenić motywacje bohaterów.

⁵² Distraught Syria refugee pulls wife and baby onto train tracks, Hungary, Euro News
<https://www.youtube.com/watch?v=gAxpQEm6Mk> (pobrane 12.12.2016)

www.kreatywnidlaszczecina.org

Stowarzyszenie Kreatywni dla Szczecina i Regionu jest organizacją, skupiającą ludzi aktywnych społecznie. Misją Stowarzyszenia jest szeroko pojęta działalność na rzecz mieszkańców miasta Szczecina oraz Regionu Zachodniopomorskiego.

Celami Stowarzyszenia są m.in.:

- wspieranie, inspirowanie i aktywizacja środowisk mających wpływ na rozwój miasta Szczecina i Regionu,
- promowanie postaw prospołecznych i społeczeństwa obywatelskiego,
- podnoszenie świadomości społecznej i kulturowej, w tym kształtowanie wspólnej, europejskiej tożsamości,
- dbanie o wielopokoleniową tradycję Miasta Szczecina jej kontynuację i promocję,
- prowadzenie i wspieranie programów badawczych, informacyjnych i wydawniczych służących zdobywaniu i upowszechnianiu wiedzy na temat zjawisk społecznych, ekonomicznych, politycznych,
- prowadzenie działań wspomagających rozwój społeczności lokalnych, samorządnych wspólnot, organizacji pozarządowych i innych instytucji działających na rzecz dobra publicznego w różnych dziedzinach życia społecznego.

**Miasto
Szczecin**

Broszura wydana w ramach projektu edukacyjnego „Więcej wiedzy, mniej emocji”
współfinansowanego ze środków Programu Fundusz Inicjatyw Obywatelskich
oraz Gminy Miasto Szczecin